

До 150-річчя Полтавського товариства сільського господарства

Традиція гідного господарювання на землі

Віктор ВЕРГУНОВ,
член-кореспондент НААН,
директор Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки НААН,
керівник Інституту історії аграрної науки,
освіти та техніки

Нині, у добу великих загроз для молоді української державності, якось гостріше відчуваєш значення демократичних цінностей і з-поміж них – можливості неупереджено, без політичного контексту, поглянути на власну історію, величні національні надбання. І ще раз віддати належне всім тим, хто створював їх, закладаючи духовні, культурні й матеріальні основи майбутньої незалежної держави.

Видавши низку монографій, підручників та посібників, не з чуток знаю, ким і як стверджувалася без перебільшення світова слава полтавських чорноземів. Йдеться не лише про ґрунти, а й усю громаду, що, продовжуючи історичну традицію, гідно займалася сільським господарством. 29 вересня виповнюється 150 років від часу заснування Полтавського товариства сільського господарства, діяльність якого й зумовила визнання в царині світового землеробства і Полтавщини, і загалом України як аграрної держави. Не випадково цю славу дату внесено до переліку ювілеїв, що відзначаються на державному рівні згідно з Постановою № 184-VIII Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2015 році» від 11 лютого 2015 року.

Отже, хоча б коротко згадаємо історію Полтавського товариства сільського господарства. Воно без перебільшення унікальне як за своєю суттю, так і за надбаннями не тільки в аграрній справі, а й у збереженні генетичної ідентифікації нації. Йдеться про створення дієвої інфраструктури на селі у вигляді спеціалізованих освітніх закладів, галузевих дослідних інституцій, бібліотек, музеїв тощо. Свою діяльність товариство розпочало завдяки ініціативі князя Лева та Сергія Кочубеїв. Вони разом із членами невеликого гуртка відомих землевласників Полтавської губернії (М. Белухою-Кохановським, Л. Мілорадовичем, князем М. Долгоруковим, А. Заборинським), дещо схожого на елітний англійський клуб, 1863 року задумали

організувати офіційний центр, навколо якого об'єдналися б учені, практики та інші представники аграрної галузі. 29 вересня 1865 року відбулося перше офіційне засідання товариства в місцевому будинку Дворянського зібрання. Цей день, а не дату прийняття статуту (21 травня того самого року), і визнано початком його «біографії». Так, 25- та 50-річчя товариства урочисто відзначали на загальнодержавному та європейському рівнях саме 29 вересня.

В організаційному плані Полтавське товариство сільського господарства активно розвивалося за роки президентства (з 5 серпня 1879-го по 12 грудня 1887 року) дійсного статського радника А. Заборинського. У цей період проводяться систематичні статистичні, геологічні й ґрунтові розвідки, результати яких не втратили своєї актуальності для моніторингових досліджень, зокрема

екологів та ґрунтознавців, донині. Професійні зібрання на званіх проблемних з'їздах та організація цілої серії перших в історії місцевих громад повітових ярмаркових сільськогосподарських виставок стали справжніми подіями для свого часу та сприяли «онаучуванню» всіх зацікавлених, хто займався сільським господарством. Тільки протягом 1879–1895 років під егідою товариства проведено 37 різноманітних виставок. Добре розуміючи, що майбутнє за знаннями, члени товариства створили 1884 року першу в країні постійно діючу галузеву казенну інституцію – Полтавське дослідне поле. Також вони власноруч проводили спеціальні експерименти за особисті кошти при тимчасових дослідних полях та навчальних фермах.

Граф Лев Вікторович Кочубей (1810–1890), син В.П. Кочубея; ротмістр, власник славнозвісної Диканьки

Будинок Полтавського дворянського зібрання, початок ХХ ст.

Чітко усвідомлюючи вплив кліматичних умов на долю врожаю, товариство створило в регіоні дієву мережу метеостанцій, яка значною мірою функціонує до сьогодні.

Чільне місце в скарбниці світової агрономічної думки посідає розпочата в січні 1891 року наукова дискусія між практиком — князем В. Кудашевим та видатним ученим світового рівня, віце-президентом товариства О. Ізмаїльським щодо переваг мілкої оранки над глибокою. Згодом її результатом стала поява ґрунтозахисної системи землеробства з контурно-меліоративною організацією території, що завдяки «полтавському експерименту» Ф. Моргуна стала основою природоохоронної, екологічно збалансованої адаптивно-ландшафтної системи землеробства. До 1991 року вона була запроваджена в Україні на площі в 1 мільйон гектарів і донині застосовується передовсім завдяки Герою України та Герою Соціалістичної праці С. Антоню як основа поняття «синя економіка» або органічне землеробство.

Ще більше активізувалася діяльність товариства за часи президентства Д. Квітки (з 12 грудня 1887 року). Кількість його дійсних та почесних членів, членів-кореспондентів сягала 450 осіб. 1913 року Полтавське товариство сільського господарства за своїм значенням і особливо впливом на всі складові життя аграрної країни стояло вище за старіші за нього й відмінні за статусом Імператорські — Московське, сільського господарства Південної Росії і, тим більше, Доно-Кубано-Терське. Авторитет товариства не випадковий, оскільки завдяки Полтавському дослідному полю (за типом якого було створено більшість галузевих дослідних установ на пострадянському просторі) вдалося відпрацювати практичні основи боротьби з руйнівними наслідками посух, яких тільки в XIX столітті в європейській частині Російської імперії зафіксовано 40. Для їх подолання товариство виступило одним з ініціаторів появи першого в країні Міністерства землеробства (сільського господарства) 1894 року. Провідні члени товариства входили до всіх представницьких органів цього відомства, брали активну участь у прийнятті найважливіших рішень щодо вирощення й перероблення сільськогосподарської продукції, організації фахової освіти, мережі дослідних інституцій, тарифів на продаж сільськогосподарської продукції тощо. Сучасну мережу аграрних закладів Полтавщини було засновано здебільшого за ініціативи товариства. Те саме стосується і дослідних інституцій. Зі славетного, всесвітньо відомого «українського Ротамстеду» — Полтавського дослідного поля — вийшов не менш відомий у світі Всесоюзний НДІ свинарства, завдяки якому доведено прибутковість свинарства як рентабельної галузі агрономіки. А ще всі підручники світу з агрономії згадують про 131-річний беззмінний посів озимого жита на теперішній Полтавській дослідній станції ім. М. І. Вавило-

ва Інституту свинарства і агропромислового виробництва НААН. Переконалий, що за таке міжнародне визнання є всі підстави рішенням уряду удостоїти його статусу «національного надбання».

Завдяки продуманій стратегії діяльності Полтавське товариство сільського господарства 1914 року стало чи не єдиним у країні прибутковим (з фінансового погляду) творчим об'єднанням практиків, науковців та освітян. Яскравим підтвердженням його ефективності є такий факт: на момент створення товариства середня врожайність зернових становила 6,1 ц/га, а станом на 1914 рік — 14,7 ц/га. Це дало змогу Російській імперії увійти до першої п'ятірки експортерів не тільки виробленої, а й переробленої сільськогосподарської продукції. Це означало збільшення відрахування до держскарбниці, що, у свою чергу, впливало на рівень бюджетної підтримки всіх складових життя сільської громади. Якість виробленої сільськогосподарської й особливо зернової продукції в господарствах членів Полтавського товариства сільського господарства зумовила його заслужену славу для малої та великої Батьківщини.

Хочу запропонувати головам Полтавської обласної державної адміністрації В. Головку та Полтавської обласної ради П. Вороні з нагоди відзначення 29 вересня 2015 року 150-річчя Полтавського товариства сільського господарства встановити в міському Петровському парку біля колишньої будівлі Полтавського губерніяльного земства (тепер — Полтавський краєзнавчий музей ім. В. Кричевського) пам'ятник мармуровий знак — «Полтавському товариству сільського господарства — 150 років». Крім того, увічнити пам'ять про видатних представників товариства, котрі прославили малу та велику Батьківщину, таких, як князь В. Кудашев і перший полтавський губернський агроном П. Дубровський та ін.

Інститут історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН зобов'язується, окрім підготовленого авторського видання «Князь

В. О. Кудашев та його аграрні студії (до 150-річчя Полтавського товариства сільського господарства)», видати ще книгу, присвячену П. Дубровському, який протягом 17 років разом із Полтавським товариством сільського господарства багато зробив для процвітання цього унікального аграрного краю. В окремій брошурі буде змальовано також непростий шлях заснування вищого галузевого навчального закладу — Полтавської державної аграрної академії, а заключним штрихом у книговидавничому супроводі ювілейного заходу стане вихід друком тритомної збірки документів «Полтавське товариство сільського господарства (журнали засідань)» за авторською редакцією.

Сподіваюся, що 29 вересня цього року, під час проведення офіційного заходу з нагоди 150-річчя Полтавського товариства сільського господарства, буде оголошено про відновлення його діяльності з тими самими дорадчими функціями, які мало зібрання до 1919 року. Це дасть потужний імпульс реформуванню системи науково-освітнього забезпечення ведення агропромислового виробництва в регіоні. Сьогодні в новому форматі сприйняття дійсності оновлене товариство буде здатним демократично об'єднати товаровиробників сільськогосподарської продукції різних форм власності на землю заради єдиної мети: зробити регіон прибутковим шляхом виробництва продукції органічного землеробства, привабивши, як наслідок, іноземні інвестиції.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН як законодавчо визнаний методичний центр книгозбірень аграрного профілю в країні рекомендуватиме підпорядкованій їй мережі організувати тематичні книжкові виставки та «круглі столи», присвячені висвітленню віх творчої діяльності товариства. Плановий захід Національної академії аграрних наук — X Всеукраїнську науково-практичну конференцію молодих вчених та спеціалістів, що відбудеться в травні 2015 року, бібліотека присвятить 150-річчю Полтавського товариства сільського господарства.

Полтавський краєзнавчий музей ім. В. Кричевського